

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA 1 (P1)

PUDUNGWANA 2011

MATSHWAO: 70

NAKO: dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 13.

DITAELO HO MOHLAHLAHOBUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO tse THARO, e leng:
KAROLO YA A: Tekokutlwisiso (30)
KAROLO YA B: Kgutsufatso (10)
KAROLO YA C: Thutapuo le tshebediso ya puo (30)
2. Bala ditaelo TSOHLE ka hloko.
3. Araba dipotso TSOHLE.
4. Qala karolo e NNGWE le e NNGWE leqepheng le LETJHA.
5. Seha mola qetellong ya karolo e nngwe le e nngwe.
6. Nomora dikarabo tsa hao jwalo feela ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
7. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
8. Ngola ka mongolo o makgethe mme o balehang.
9. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1**

Potsong ena o nehilwe mefuta e mmedi ya ditema. Bala tema e nngwe le e nngwe ka hloko o nto araba dipotso tsohle tse thehilweng tlasa yona.

Bala tema ena e latelang mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

TEMA YA 1

Kgele! Ba tlosana lekwatakwata, ha kubella lerole. Monna a qela ho leoto. A hla a matha sa mmutla wa dithota. Lerata, molodi wa lethala la dikulo ha di ntse di mo feta le medidietsane ya basadi ba neng ba eme matlotlosiane, ba shebeletse ha banna ba nkgisetsana mahafi, tsa mo kopanya hlooho, tsa mmaka materebe. A matha la Ntshwekge, a etsisa Raleqheka ho qeta. Teleko o itse ka re o a tiisa, empa Moleko a mo fahla ka lerole, a mo siya le letsohwana la hempe le ileng la sala ha ba ntse ba hulana ba isana hodimo le tlase. Moleko o ne a sa mathe, o ne a papaela. Potlolomente yona a e kgwaetse ka lehafing, a re ke boshwabotshwerwe. Le tsona dinyalasi tsa motse di itse di leka ho mo tshwara, empa tsa polela ka thoko ho seotlo.

Eitse ha a fihla lapeng a bula lehlafi ka sefuba, a tjekeletsa potlolomente hodima moalo. Yare moo Mmatshokolo a reng o tla botsa hore molato keng, a be a se a betsehile jwalo ka kulo. Mosadi a tseba hore ditaba di mosenekeng, jwale di jana maro dintja tsa setsomi. A tlola matjato a pata potlolomente eo kgotjheletsaneng e lefifi.

Eitse ha a reteleha, a re ptjangptjang le poho ya kgothu, seqhenqha sa monna se botsho ba dipitsa, meno e le mekwetsepe, athe dinko tsona e le mahaha. Le lebe letsopa, e mpe peo ruri, lona letsukunyepe sebele. 'Mosadi, potlolomente e sootho e mabanta a mabedi e kae?' O botsa jwalo a kgaruma, a swentse ka mahlong, makopo ana a hae eka letlwepe la masumu, athe botsho bona bo benya ke kgalefo.

Yare ha Mmatshokolo a re o tla araba a mo kwala molomo ka setebele a mo kgenola meno a mabedi a ka pele. Ha Mmatshokolo a ntse a tshwela bobete ya boela ya puruma tau ya dikgwa. 'Mosadi, ke re potlolomente e sootho e mabanta a mabedi e kae?' Mmatshokolo a qetela ka pelong hore ha e le ho mmolella teng, setsweng ke hole, hobane ha a ne a ka etsa jwalo, Moleko o ne a tla mo fapanya le pula, o ne a tla aparelwa ke bolele. Ke ho teneha, Teleko a mmona ka tshepe hloohong a ba a re sihla! A mo felehetsa ka dieta dikgopong a mo siya a tjapaletse. A hlapanya hore moo a kopanang le Moleko, o tla mo felehetsa a mo ise ha masihlwane.

Ho e na le hore batho ba thibe, banna ba motse ba iphapanya jwalo ka beng ba difariki, yaka ha ho letho le etsahalang. Bophepheletsane hloba se nkotong, bona ba hla ba besetsa hlaha, ba re Teleko a tiise letsoho ho feta, etswe Mmatshokolo ke moikgohomosi ya sa tsotelleng batho ba bang.

Ha tsena di etsahala, Moleko o ne a ipatile hara masimo a poone a lekgaba le letalana. Mofufutso e le diphororo, mme pelo eka e tla phunya sefuba. O ne a tseba hantle hore ha Teleko a ka mmona, o tla mo thunya ka ho panya ha leihlo. Ebe bonkeka ba tseka eng, hona potlolomente ena e batlwang hakana e tshetse eng? Meharo ya tjelete ke sona sesosa. Banna bana ba babedi e ne e le diyathoteng di bapile, ba ntshana se inong le ho tshepana.

E ne e le dilalome, dira tsa mapolesa tse tlatlapang dibanka, mabenkeleng a mabenyane, ditaemane le tsona dikgwebo tse kgolo. Ho bona tjhankana e ne e le lehae la bobedi, hobane ba ne ba tswa ba kena ka baka la diketso tsena tsa bona. Mekola e ne e ile ya tlatlapa banka bokgothokgotho ba tjelete, mme ba ipha dimenyane. Moleko a kenwa ke moya o mobe wa ho qhekanyetsa enwa motswalle wa hae. A ipolella hore ho e na le ho arolelana tjelete eo, setswalle se ka mpa sa fela. O ile a hlotha potlolomente matsohong a Teleko a nto epela moomo fatshe. Ruri! Basotho ba fela ba nepile ha ba re moloi ha a mele ditshiba, hoba hoja Teleko a ne a tseba seo enwa motswalle wa hae a se rerileng a ka be a mo lohetsa mano.

Mashodu ke batho ba makatsang hobane le ha ba etsa mosebetsi ona wa bona o mobe, ha ba tshepane, ba rerelana bobele ho tswana ka tlase. Ha ba sa bolayane ba a tshwarisana moo feela motho wa teng a habileng ho ja a le mong. Ha e le mona Teleko le Moleko ba se ba lwantshana, na ha se hona ho hloka botshepehi?

[Tema ya boiqapelo]

- 1.1 Lebitso la mohatsa Moleko e ne e le mang? (1)
- 1.2 Ke eng eo Moleko a keneng ka tlong ya hae a e kgwaetse ka lehafing? (1)
- 1.3 Seo Moleko a neng a se kgwaetse ka lehafing, se ne se tshetse eng ka hare? (1)
- 1.4 Ke mosebetsi ofe o neng o sebetswa ke Teleko le Moleko? (1)
- 1.5 Lehae la bobedi la Teleko le Moleko e ne e le lefe? (1)
- 1.6 Ka polelo e kgutshwanyane akaretsa se ileng sa etsahala ka mora hore Teleko le Moleko ba phethele mosebetsi wa bona. (2)
- 1.7 Ka mantswe a hao, hlalosa seo banna ba motse ba ileng ba se etsa nakong eo Teleko a ntseng a teteka mosadi wa Moleko. (2)
- 1.8 Ho ya ka seo bomaratahelele ba se buileng, ebe sena seo banna ba motse ba ileng ba se etsa se ne se nepahetse kapa se fosahetse? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (2)

- 1.9 Polelo ena, 'Ba tlosana lekwatakwata, ha kubella lerole' e bolela ho re Teleko le Moleko ba ne ba ...

Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho tse latelang. Ngola feela tlhaku (A–D) e bapileng le karabo eo o e kgethileng.

- A beisa
B lelekisana
C tsamaisana tsela
D kgamana (1)

- 1.10 Polelong ena 'Ha Mmatshokolo a ntse a tshwela bobete, ya boela ya puruma tau', mantswe ana **a tshwela bobete** a bolela hore o ne a ...

Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho tse latelang. Ngola feela tlhaku (A–D) e bapileng le karabo eo o e kgethileng.

- A akgehile
B bina
C ahlame
D tswa madi ka molomong/lehanong (1)

- 1.11 Bolela hore polelo e latelang ke **nnete** kapa ke **mafosi** o be o fane ka lebaka la karabo ya hao.

Moleko o ne a rerile hore yena le Teleko ba tla arolelana tjhelete eo ba e utswitseng bankeng ka ho lekana. (2)

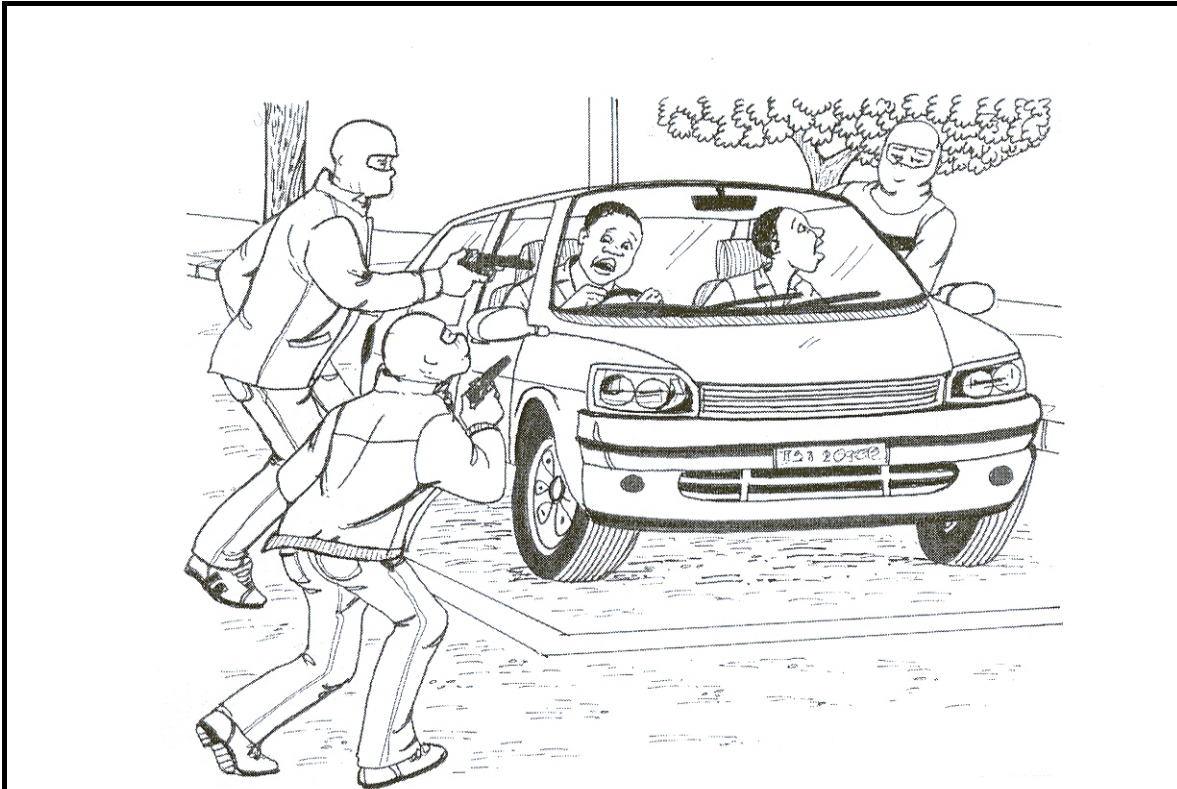
- 1.12 Ke ketso efe e ileng ya bontsha Mmatshokolo hore ho dubehile nakong eo monnae a fihlang lapeng? (2)

- 1.13 Ha ho thwe, 'Ho Teleko le Moleko, tjhankana e ne e se e le lehae la bona la bobedi', ho bolelwang? (2)

- 1.14 Ka mantswe a hao bolela se hlalosewang ke maele ana 'Di jana maro dintja tsa setsomi' o itshetlehile ka se neng se etsahala pakeng tsa Moleko le Teleko. (2)

Boha tema ena e latelang mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

TEMA YA 2

'Hei lona, tswang ka koloing ka mona! Re le neha motsotso feela le be le le fatshe. Le batla ho shwa kapa tjhe? Wena monna tow e o manganga! Tswa ka moo pele ke o buretsa hlooho ena!'

'Ho lokile marenaka! Ha le ka mpa la baballa maphelo a rona feela hle. Re tla etsa kamoo le batlang kateng.'

'Tjhe ntate! Batho bana ke dinokwane, dilalome feela tjena tse sa batleng ho sebetsa. Ba iphetotse ditshitshidi tse nwang madi a batho. Kganna koloi re tsamaye. Ba a hlanya! Ke eng ba sa itshebeletse?'

'Hei wena moshemane o etsang? O hana ho tswa ka koloing ka moo ...?'

'Owele! Beng ba ka hle! Mo tshwareleng hle. O mpa a bua feela. Re a tswa hle marenaka!'

[Setshwantsho se qotsitse bukeng ya *Monate wa Setswana Kereiti ya 12, DS Matjila, 2006: 80*]

- 1.15 Bolela se etsahalang setshwantshong se ka hodimo. (1)
- 1.16 Ke ka lebaka la eng ha batho ba ka ntle ho koloi, ba tshwereng dithunya ba ipatile difahleho? (2)

- 1.17 'Wena monna towe o manganga! Tswa ka moo pele ke o buretsa hlooho ena!' Mantswe ana a builwe ke e mong wa batho ba ipatileng difahleho. O nahana hore ho ne ho tla etsahalang ha bapalami ba koloi ba ne ba ka hana ho tswa ka koloing jwalo ka ha ba laelwa? (2)
- 1.18 Ho ya ka ditaba tsa tema ena, mokganni wa koloi o utlwahala a inehela a bile a dumela ho tswa ka koloing. O nahana hore ke ka lebaka la eng ha a inehela kapele jwalo ntle le ho itwanela? (2)
- 1.19 Ha o boha setshwantsho sena, o ka re ketsahalo e ho sona e nyalana jwang le ketsahalo e temeng ya pele e buang ka Moleko le Teleko? (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang, e be o di kgutsufatsa ka mantswa a sa feteng a 90. Dintlha e be tse supileng tse fupereng mehopolo ya sehlooho e nyalanang le tema. Bontsha palo ya mantswa ao o a sebedisitseng qetellong ya kgutsufatso ya hao. O ka ngola ka mokgwa wa seratswana se momahaneng kapa ka ho lokodisa dintlha.

Ke taba ya bohlokwa ya hore motho o itsebe hore o na le bokgoni ba ho etsa eng pele o ka kgetha mosebetsi oo o batlang ho o etsa. O lokela ho ipeha sekaleng, o bone hore na ebe o tla kgona ho etsa mesebetsi yohle e amanang le lekala la mosebetsi leo o batlang ho le latela. Ha o ka ikala, wa itlhahloba, o ka kgona ho etsa mosebetsi oo o tlang ho o kgetha ka boqhetseke bo boholo.

Pele o etsa kgetho ya mosebetsi o itseng, o lokela ho etsa dipatlisiso tse tebileng ka lekala la mosebetsi oo o batlang ho o etsa. Ebang ho kgonahala, o ka nna wa ya dibakeng tsa moo mosebetsi ona o etswang teng hore o iphumanele sekgeo sa ho sebeta moo matsatsing a phomolo ya dikolo, hore o tle o tsebe ka bobatsi ka tse amanang le mosebetsi oo. Ka ho etsa jwalo, o ipeha maemong a matle a ho fumana mosebetsi oo mohlang o seng o qetile sekolong mme o batla mosebetsi.

E nngwe taba ya bohlokwa ke ya dithuto tseo o di etsang sekolong. Ha ho thuse letho hore o kgethe lekala la mosebetsi le sa tsamaellaneng le seo o ithutang sona sekolong. Kgetho ya dithuto le yona ke taba ya bohlokwahlokwa. Ponelepele ke taba e nngwe ya bohlokwa. Tseba menyetla e teng ya ho nyollwa mosebetsing oo o nang le kgahleho ho wona. Mosebetsi o hlokang menyetla ya ho nyollwa le ho hatela pele, ha se oo motho a ka o thahasellang ka ha o tla mo kgina a e so ye kae.

Lerato la mosebetsi oo o batlang ho o etsa ke la bohlokwa. Hopola hore boholo ba nako ya hao o e qeta sebakeng seo o sebeta ho sona, mme o lokela ho dula o thabile ka dinako tsohle. Jwale ha o hloka lerato la seo o se etsang, ha o kgone ho inehela ka hohlehohle mosebetsing wa hao. Ke ka hona re nang le batho ba bangata ba sa etseng mesebetsi ya bona ka botshepehi le ka mafolofolo. Lebaka ke ho re ba etsa ntho eo ba sa e rateng.

[Tema ya boiqapelo]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3**

Boha papatso ena e latelang e be o araba dipotso tsa thutapuo le tshebediso ya puo tse thehilweng hodima yona.

LETLALO LE LETLE

Ba ha **House of Gallia** ba fana ka tharollo bakeng sa tlhokomelo ya letlalo.

Ho na le mathathama a mararo ao o ka kgethang ho ona:

- La **Anti-Blemish** le qetang matheba le siye letlalo la hao le kganya hantle.
- La **Oil-Control** le siyang letlalo la hao le phetse hantle le sa benye.
- La **Essential Moisture** le hlwekising letlalo ntle le ho le omeletsa.

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa makasineng wa *Bona Mmesa*, 2011: 112]

3.1 Ke mawa afe a ho bapatsa ao mongodi wa papatso ena a a sebedisitseng? Bolela le le LENG feela. (2)

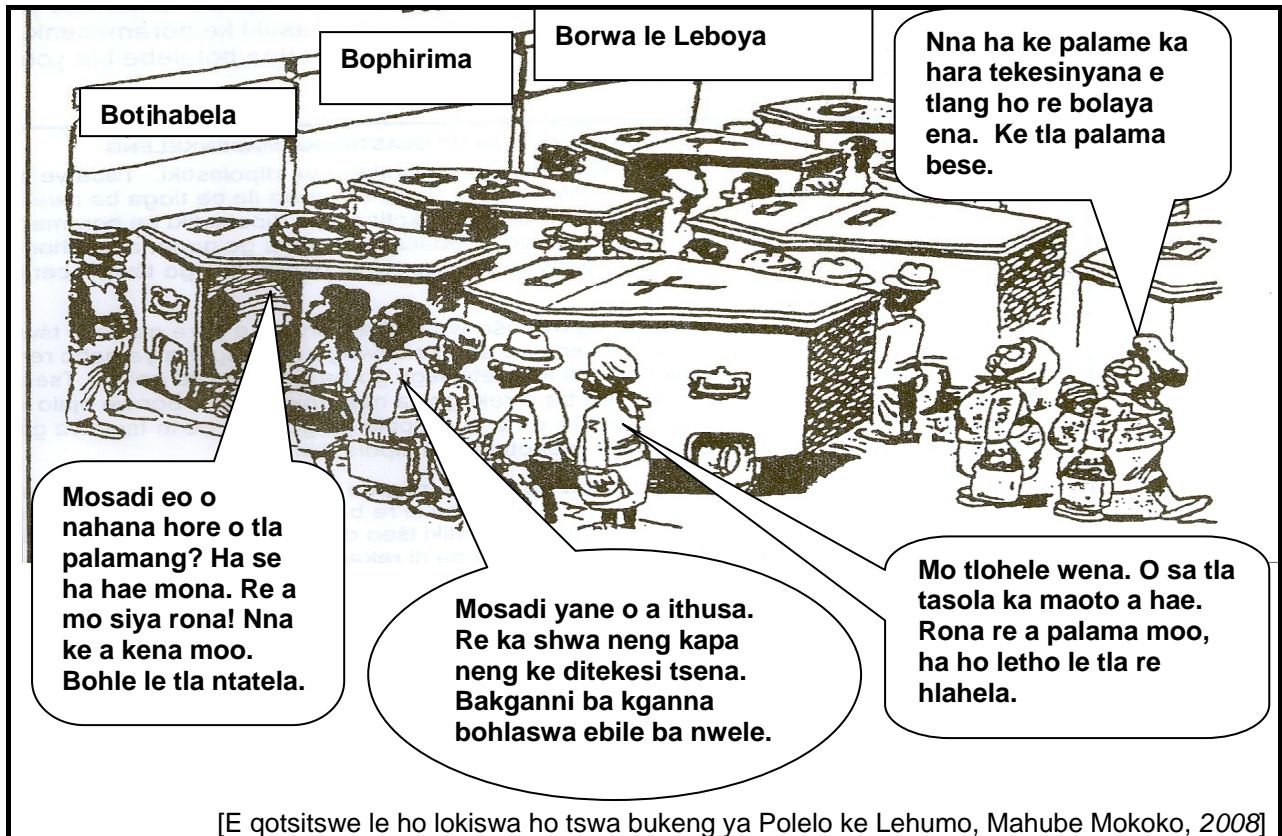
3.2 Ka tlwaelo, ditlolo tsa mofuta ona di reretswe ho sebediswa ke batho bafe? Kgetha karabo ho A–D mme o ngole feela tlhaku e lebaneng le polelo e nepahetseng.

A	Bomme le barwetsana	
B	Maqheku	
C	Bashanyana	
D	Ha ho batho ba di sebedisang	(1)

- 3.3 'Lethathama la Oil-Control le siya letlalo le **phetse** hantle.' Boela o ngole polelwana ena hape empa o fetolele kutu ya leetsi **-phetse** ho boiketsi. (2)
- 3.4 'Lethathama la Anti-Blemish le qetang **matheba** le siye letlalo le phetse hantle' Boela o ngole polelwana ena hape empa o fane ka lehlalosongwe/sinonime ya lentswe le ntshofaditsweng. (2)
- 3.5 Bolela hore o ka etsang ha o elellwa hore setlolo seo ha se etse se hlahositsweng papatsong. (2)
- 3.6 Fetolela karolwana e ntshofaditsweng polelong ena temekisong ya tumelo. Ha ho hlokehe hore o ngole polelo kaofela.
- Lethathama la Oil Control le siya letlalo la hao le phetse hantle **le sa benye.** (1)
[10]

POTSO YA 4

Boha papatso ena e latelang e be o araba dipotso tsa thutapuo le tshebediso ya puo tse thehilweng hodima yona.

BOEMELO BA DITEKESI

- 4.1 Bolela molaetsa wa khathunu ena ho ya ka kutlwisiso ya hao. (2)
- 4.2 Badisisa polelo ena 'Re a mo siya rona' o nto araba dipotso tse latelang:
- 4.2.1 Moelelo o otlohileng wa polelo ke ofe ho ya ka sebui? (1)
- 4.2.2 Ha o tadimisisa sebopeho sa ditekesi tsena, o ka re moelelo o patehileng ke ofe polelong ee? (1)
- 4.3 Polelo ena 'O sa tla tasola ka maoto a hae' e ho lekgate letlang. Boela o e ngole hape mme o e fetolele ho lekgate lelwale? (1)
- 4.4 Dipolelong tse latelang kgetha polelo eo ho yona ho sebedisitsweng leakaretsi. Kgetha karabo ho A--D mme o ngole feela tlhaku e lebaneng le polelo e nepahetseng.
- A Rona re a palama moo, ha ho letho le tla re hlahela.
- B Bohle le tla ntatela.
- C Mosadi yane o a ithusa.
- D Ke tla palama bese. (1)

- 4.5 Lentswe 'tekesinyana' ke nyenyefatso ya lebitso 'tekesi' e bontshang nyediso.
- 4.5.1 Ngola nyenyefatso ya lentswe lena 'mosadi' ka tsela e bontshang nyediso. (1)
- 4.5.2 Sebedisa karabo ya hao e ho POTOSO 4.5.1 polelong eo o ipopelang yona ho bontsha nyediso eo. (1)
- 4.6 Ha o sheba sebopeliso sa ditekesi tsena, na o ne o ka palama ka hara tekesi e bopelileng ka mokgwa oo? Fana ka lebaka le le LENG la karabo ya hao. (2)
- [10]**

POTOSO YA 5

Bala tema ena e be o araba dipotso tsa thutapuo le tshebediso ya puo tse e latelang.

Lapeng ha Matheadira ha ho ntse ho theoswa ho nyoloswa ho lokisetswa tsa lepato, kwana mosebetsing Dillo a senyehelwa ke mosebetsi. Eka o ile a theohela a nwele mme a lelekwa ntle le tshenyoyano ya nako. Bakeng sa hore Dillo a lebe ha habo ha a qeta ho amohela moputso wa hae, a ya Qwaqwa ka kgopolo ya ho ya batla mosebetsi teng. Ba habo ba lekile mawala ohle a ho mo tsebisa ka lefu la ntatae, empa ba hlolwa. Kgaitseidi ya hae e neng e se e bile e nyetswe, e ile ya ba ya ikisa Ditamating ho ya mmatla, empa le yona ya kgutla e qatile mohatla jwalo ka ntja ya lepaku.

Ha e le Dillo ho ne ho se le motho ya mong ya neng a tseba moo a leng teng. Ba habo ba ile ba ba ntsweleng hore ha ho na se ka etswang, ha e se hore Matheadira a patwe Dillo a ntse a le siyo. Setjhaba sohle se ile sa swabiswa ke taba ya hore Dillo a be siyo lefung la ntatae.

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa bukeng ya *Leboella le a ja*, KSM Mohapi, 1995: 30]

- 5.1 Sebedisa lentswe lena, 'tshenyoyano' polelong eo o ipopelang yona. Polelo ya hao e be ya boiqapelo e se ke ya tswa seratswaneng. (1)
- 5.2 Fetolela polelo e latelang sebopeliso sa puopeliso:
- 'Re swabisitswe ke bosiyi ba Dillo lefung la ntatae', ho realo setjhaba. (2)
- 5.3 Kgetha sekapolelo temeng se hlalolang hore ba habo Dillo ba ile ba dumellana ka taba tsa ho pata ntatabona Dillo a le siyo. Kgetha karabo ho A–D mme o ngole feela tlhaku e lebaneng le polelo e nepahetseng.
- A Ba habo ba lekile ho mo tsebisa ka lefu la ntatae, empa ba hlolwa.
 B Ba habo ba ba ntsweleng hore Matheadira a patwe Dillo a le siyo.
 C Eka o ile a theohela a nwele mme a lelekwa ntle le tshenyoyano ya nako.
 D Dillo o ile a ya batla mosebetsi Qwaqwa. (1)

- 5.4 Tadima polelo ena, mme e be o e lokisa diphoso tsa tshebediso ya puo le mopeleto. Sehella mola phoso e nngwe le e nngwe eo o e lokisitseng.
- Dillo o ile a ebolella hore o tla fumana mosebetsi Qwaqwa. Ena o ile a itshenyetsa mosebetsi ka ho nwa ha hae. (2)
- 5.5 Polelong ena 'Lapeng ha Matheadira ha ho ntse ho **theoswa** ho **nyoloswa** ho lokisetswa tsa lepato' mantswe a ntshofaditsweng a bontsha sebopeho sa boetsuwa. Sebedisa kutu ena ya leetsi **-hlola** e le sebopehong sa boetsuwa. (2)
- 5.6 Sebedisa maelana/sekapolelo sena polelong eo o ipopelang yona ho totobatsa moelelo wa sona.
- 'ho qata mohatla jwalo ka ntja ya lepaku' (2)

[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 30
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 70